

УДК 808.26
 АСАБЛІВАСЦІ ФАРМУЛЯРА ДВУХМОЎНЫХ ЭПІСТАЛЯРНЫХ
 ТЭКСТАЎ Я. КОЛАСА І Я. КУПАЛЫ

Д.А. ДОЎГАЛЬ

Навуковы кіраўнік С.А. ВАЖНІК, канд. філал. навук, дац.
 УА «МАГІЛЁЎСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ УНІВЕРСІТЭТ імя А.А. Куляшова»
 г. Магілёў

Аб'ектам нашай увагі сталі двухмоўныя эпістальярныя тэксты класікаў беларускай літаратуры Я. Коласа і Я. Купалы (1. Колас, Я. Пісьмы / Я. Колас // Збор твораў у 12 т. Т. 12. / Якуб Колас. – Мінск: Беларусь, 1964; 2. Купала, Я. Эпістальярная спадчына / Я. Купала // Поўны збор твораў. У 9 т. Т. 9. Кн. 1 / Янка Купала. – Мінск: Маст. літ., 2003). Гэтыя творцы дасканалы валодалі некалькімі мовамі, што і пацвярджаецца шматмоўнай эпістальярнай спадчынай. Выбар мовы ліста ў прыватнай перапісцы беларускіх літаратараў тлумачыцца як моўнай кампетэнтнасцю адрасатаў (у першую чаргу ступенню валодання беларускай мовай), так і абставінамі зносін. А выкарыстанне ў межах аднаго паслання выказванняў на дзвюх мовах дае ўяўленне як пра арганізацыю эпістальярнага тэксту, так і пра функцыянальную ролю розных моў у эпістальярнай беларускіх твораў.

З пункту гледжання эпістальярнага этыкету, важнае значэнне маюць моцныя (тэрмін С.А. Важніка) пазіцыі ліста – пратакол (зачын) ліста і яго эсхатакол (канцоўка), якія складаюць фармуляр паслання. Назіранне за суадносінамі розных моў у афармленні гэтых структурных частак ліста дазваляе выявіць спецыфічныя рысы беларускіх этыкетных форм зносін.

У творчасці згаданых пісьменнікаў мы адзначылі 15 лістоў (5 створаны Купалам, 10 – Коласам), у якіх мова фармуляра не супадае з мовай асноўнай часткі ліста.

Мова афармлення асноўных структурных элементаў двухмоўнага ліста

Пратакол ліста	Асноўная частка ліста	Эсхатакол ліста	Аўтар, нумар ліста ў крыніцах [1] і [2]
Рус	Бел	Бел	Колас 37, 116, 166; Купала 79
Бел	Рус	Рус	Колас 73, 82; Купала 63, 64
Рус	Рус	Рус/бел	Колас 46, 175; Купала 35
Рус	Рус	Бел	Купала 56
Бел	Рус	Бел	Колас 87
Бел	Рус	Рус/бел	Колас 93
Рус	Рус/бел	Бел	Колас 186

Прыведзеныя дадзеныя сведчаць, што ў большасці пасланняў змена мовы служыць для адмежавання асноўнай часткі ліста ад фармуляра. Можна сцвярджаць, што мова, разам з размяшчэннем у пачатку/канцы тэксту, графічным выдзяленнем (напісаннем з абзаца, зменаў месца на старонцы адносна асноўнага тэксту і пад.), служыць крытэрыем выдзялення структурных частак паслання.

Таксама адзначым, што асноўная мова двухмоўнага паслання, як правіла, руская. Падобнае становішча, калі беларуская мова адыгрывае дапаможную ролю ў афармленні карэспандэнцыі, мае даўнюю гісторыю. Так, у 16 – 1-й палове 17 ст. для захавання літары закону, які абавязваў выкарыстоўваць беларускую мову ў справаводстве (у тым ліку ліставанні), “у пачатку і канцы дакумента на беларускай мове пісаліся традыцыйныя зачын і канцоўкі, асноўны ж тэкст падаваўся на польскай мове”.

Выбар мовы фармуляра не тлумачыцца аўтарамі, аднак змена мовы ў асноўнай частцы (такі ліст адзначаны ў эпістальнай спадчыне Якуба Коласа) суправаджаецца каментарыем: “*В Москву уезжает один профессор, через которого хочу написать Вам несколько строк, и потому тороплюсь. Тараплюся так, што аж забыўся пачаць па-беларуску*”. Функцыя асноўнай часткі ліста інфармацыйная, таму змена коду паслання ў ёй можа ўскладніць адрасату разуменне зместу. Роля ж фармуляра заключаецца ва ўстанаўленні і падтрыманні кантакту паміж адрасантам і адрасатам, таму выбар мовы можа служыць дзейным сродкам стварэння патрэбнай танальнасці. Да таго ж выкарыстанне беларускай мовы ў фармуляры можа падкрэсліваць нацыянальную самаідэнтыфікацыю адрасанта (напр., падпіс *К. Міцкевіч* у эсхатаколе рускамоўнага тэксту).

Двухмоўныя пасланні ярка дэманструюць некаторыя асаблівасці беларускага маўленчага этыкету, напрыклад, актыўнасць “ласкальных” стэрэатыпаў. Так, Янка Купала ў пачатку аднаго з лістоў звяртаецца да адрасата па-руску *Глубокоуважаемый и дорогой Лев Максимович!*, а ў заключэнні па-беларуску *Жадаю Вам усяго найлепшага, даражэнькі Леў Максімавіч*.

Такім чынам, двухмоўныя лісты класікаў нашай літаратуры дазваляюць зрабіць выснову, што выкарыстанне некалькіх моў у афармленні эпістальнага тэксту абумоўлена розным функцыянальным прызначэннем асобных структурных частак паслання. Выкарыстанне беларускай мовы ў фармуляры рускамоўнага тэксту служыць для ўстанаўлення прызнай танальнасці кантакту і выражэння нацыянальнай самаідэнтыфікацыі адрасантаў.